

PLAŠT ZA KIŠU U HRVATA KAJKAVACA

DRAGICA CVETAN-ŽAKULA
Zavičajni muzej Jastrebarsko
41420 Jastrebarsko

UDK 391.98(497.13)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 26.V.1992.

Zbog primarnog etnološkog i muzeološkog zadatka da se čim prije i što svestranije utvrdi, prikupi, zabilježi i obradi etnografska građa kao dokaz ranijih zbivanja, plašt za kišu od biljnih vlati kao odjevni predmet zaslužuje preispitivanje na terenu, gdje se još donedavna mogao naći u upotrebi. Terenskim istraživanjem u selu Petrovini kraj Jastrebarskog, autorica je zabilježila cjelokupan postupak izrade plašta. Na osnovi prikupljene građe i relevantne literature autorica razlikuje prostor rasprostranjenosti travnatoga ogrtača za kišu, odnosno ogrtača izrađenog iz slame. Također, travnate kišne ogrtače svrstava u tri grupe s obzirom na broj nizova u koje se opliću i nižu strukovi trave, te ustvrđuje razloge nestanka ovoga arhaičnog predmeta iz tradicijskog života.

UVOD

Pastiri su mnogo vremena provodili na otvorenom. Nisu mogli izbjeći iznenadne pljuskove ili dugotrajno nevrijeme. Od kiše ih je štitio ogrtač napravljen od biljnoga materijala: trave ili nekih vrsta šaševa, lika, lišća, kore drveta, slame. Takav je ogrtač bio nalik pelerini s ovratnikom iz kojega izlaze duge biljne vlati.¹

Ogrtače od trave i lipovog lika smatramo prastarom indoeuropskom nošnjom (Kotnik, 1943:21). Literatura ih spominje već od 18. stoljeća. Tako Geramb navodi da su plašt za kišu od biljnoga materijala upotrebljavali stari Grci, stari Germani i stari stanovnici Portugala (Geramb, 1932).

Podaci iz literature potvrđuju postojanje kišnoga plašta na prostoru Pirinejskoga poluotoka (Portugal), u istočnoj Aziji na obalama Pacifika (Japan², Kina, Indonezija i Oceanija), odnosno središnjoj Americi³. Za nas su posebno značajni podaci koji kazuju o kišnome ogrtaču kao o etnografskoj karakteristici čitavoga alpskog prostora (Gennep, 1907:150-152).

Ogrtače izrađene od biljnoga materijala Gennep smatra najjednostavnijom i najstarijom vrstom kišnih plašteva, a njihov postanak datira u vrijeme u kojemu čovjek još nije poznavao tkalačke vještine. Uspoređuje ih s krovovima prekrivenim slamom⁴. Pretpostavlja da je njihov pronalazak vezan uz specifične vremenske uvjete, odnosno obilje materijala potrebnog za njihovu izradu (Gennep, 1907: 150-152).

Leopold Schmidt piše da su ogrtač od slame ili rogoza u Torinu i okolici nosili ljudi nižega društvenog statusa: označavao je pripadnost pastirskome staležu. Dakle, uz praktičnu primjenu, pastirski je ogrtač od trave imao i funkciju socijalne oznake. Pričvršćivali su ga oko vrata, a sezao je do listova nogu. Vlati trave slobodno su visjele. Schmidt zastupa mišljenje da postojanje ovoga ogrtača na prostoru sjeverne Italije nije stvar mode, već tradicijske upotrebe (Schmidt, 1938:44). U prilog je tome i slika K. Otta: četiri potpuno suvremeno odjevena pastira ogrimuta u slamnate ogrtače.

Opisi, putopisi i ilustrativni prikazi iz 18. stoljeća potvrđuju postojanje plašteva za kišu u nizinama od Maribora do Cerkniškog jezera u Kočevju, pa čak i u Hrvatskoj⁵. Jedan od tih podataka govori o slamnom ogrtaču (Strohmantel) koji se pravi od snopa najdulje slame: snop se veže na jednome kraju i stavlja na glavu, a slama visi unaokolo prekrivajući tijelo i štiteći čovjeka od kiše i snijega. Gornji rub ogrtača prepleten je u širini od tri do trideset centimetara, ponekad opšiven kožom ili platnom da oštire biljne vlati ne bi greble vrat. Zimi je ogrtač od lipovog lika služio i kao topli pokrivač na krevetu (Geramb, 1932-35: 30-31).

Franc Kotnik u svom osvrtu na djelo K. Mautner i V. Geramb navodi podatak da su Slovenci pravili klobuke od lipovoga lika. Spominje i pravljenje ogrtača od kestenovog lišća i mekane kestenove kore na Kobanskom. Pohorci su ga pravili od vrste šaša ili polutrave *Carex brizoides* i od rogoza (Kotnik, 1933:348-352).

Križnogorski daje podatak o šeprunu - "pastirskom deževnom plajšču" od lipovog lika ili pak od očišćene ražene slame. On prepoznaje "jednovrsni" i "dvovrsni" šeprun koji se sapinje pod bradom (Križnogorski, 1856:13). Ogrtač je, dakle, napravljen od dva sloja slame - donjeg koji je vrlo dug i seže do gležnjeva, te gornjeg, kraćeg, koji seže do bedara. Podatke o šeprunu od lipovog lika daje i F. Hubad opisujući štajerske krajeve potkraj 19. stoljeća (Hubad, 1890:213).

I. Šašelj u svome članku "Bisernice iz belokranjskega zaklada II" donosi sliku "Belokranjski črednik" na kojoj je prikazan pastir u bijeloj nošnji (gaće i košulja sa širokim kožnim pojasom na kojem visi čuturica); u desnoj ruci drži pastirski štap, a lijevom drži rog u koji puše. Preko ramena mu je prebačen plašt od trave čija dužina dopire malo ispod koljena (Šašelj, 1944:178). Belokranjci su vjerojatno bili ti koji su plašt prenijeli na istok - iz istočnih Alpa u jugozapadnu Hrvatsku, u Pokuplje. Važno je napomenuti da su stanovnici Bele krajine - Belokranjci do 17. stoljeća bili pod političkom vlašću Hrvatske. Govorom, običajima i bjelinom svoje nošnje razlikovali su se od drugih žitelja Slovenije. J. W. Valvasor (1689) Belokranjce prikazuje kao Hrvate, pa se čini da njihovu etnografsku i etničku bazu čini starohrvatsko stanovništvo. S vremenom su i politički potpali pod jak utjecaj Slovenaca. Danas su se već posve poslovenili i etnički se pribrajaju Slovencima (Metlika, Črnomelj).

Kišni se ogrtači javljaju u porječju rijeke Drave i međurječju Save i Kupe. Dakle, plaštevi se prostiru na području Hrvatskog zagorja, Posavine, Pokuplja i Plešivičkog prigorja.

S obzirom na biljni materijal iz kojega su izrađeni, na ovom prostoru postoje dvije vrste ogrtača: od trave i od slame (Hauptfeld, 1962: 187-192). U prostoru između Drave i Save zastupljen je plašt za kišu od slame, dok međurječje Save i Kupe, dakle područje Posavine, Pokuplja i Plešivičkog prigorja, označuje plašt za kišu od trave. Tako rijeku Savu možemo, okvimo, smatrati granicom dvaju različitih tipova ogrtača za kišu s obzirom na biljne vlati. Budući da se razlikuje materijal iz kojega su izrađeni, razlikuje se i postupak izrade i način njihova nošenja.

Slamnate ogrtače u Hrvatskom zagorju u okolici Varaždina, Ivanca i Lepoglave, u prostoru između Drave i Save, pravile su isključivo žene (Hauptfeld, 1962:187-192). Travnate ogrtače u međurječju Kupe i Save pravili su samo muškarci.

Međutim, zbog nedostatka većega broja podataka o plaštu za ovaj prostor, teško je povući stroge granice koje odjeljuju pojavu jedne vrste plašteva od drugih. Bez podataka za sve lokalitete ovoga dijela Hrvatske nije moguće sa sigurnošću ustvrditi gdje jedna pojava prestaje, a druga počinje. Tako, na primjer, za lokalitet Bahunsko selo u Hrvatskom zagorju postoji podatak da su uz plašt od slame ljudi upotrebljavali i plašč izrađen od trave plaščovine. Plašč su nosili konjari za vrijeme kiša (Hauptfeld, 1962:187-192). Na osnovi tog, za Hrvatsko zagorje usamljenoga podatka nije moguće izvesti opsežnije zaključke. Taj lokalitet bi, zbog paralelnoga postojanja plašteva izrađenih od trave i plašteva izrađenih od slame, mogao biti jedinstven u Hrvatskom zagorju, ali i ne mora.

Upotreba travnatoga ogrtača u Pokuplju potvrđena je u Kamenskom, Ozlju, Šišljaviću, Rečici, Karasu i (s onu stranu Kupe) Vukmaniću na Kordunu (Janjić, 1979), a, prema mome istraživanju, i u Donjoj Kupčini.

TRAVNATI OGRTAČ ZA KIŠU

Plašt za kišu od dugovlate trave ili šaša (*Carex brizoides*) može biti jednostruki, dvostruki i trostruki tj. jednostruko (tabla I), dvostruko (tabla II) i trostruko pleten. Svaki može biti oplitan pomoću jednostrukog ili dvostrukog čvora.

U lokalitetima Pokuplja i Prigorja naziv plašta usko se povezuje uz naziv trave iz koje se izrađuje (vidi tabelu I). U Petrovini je naziv i za travu i za plašt risulja, u Draganićima lasinj, u Donjoj Kupčini, Šišljavićima, Rečici i Karasu lasenj, a u Ozlju i Vukmaniću šilj. U Brezarićima se od trave resulje pravio ogrtač zvan resulja ili rosulja.

Prema muzejskoj dokumentaciji Etnografskoga muzeja u Zagrebu i Gradskoga muzeja u Karlovcu (Janjić, 1979) muzejske primjerke travnatih kišnih ogrtača uopćavanjem možemo svrstati u tri skupine s obzirom na broj nizova u koje se opliću i nižu strukovi dugovlate trave ili šaša na zicuu. U jednostruko pletenih ogrtača snopići se trave vežu u jednom nizu, jedan do drugoga pomoću dvije uzice (tabla I⁶); u dvostruko pletenih snopići trave vežu se u dva usporedna niza s tri uzice, jedan do drugoga i jedan pored drugoga (tabla II⁷); Konačno, u trostruko pletenih snopići se vežu u tri usporedna niza pomoću četiri uzice⁸.

Strukovi trave dvostruko pletenoga travnatog ogrtača povezani su s tri niti *špage* koje, ovisno o vrsti čvora (jednostrukog odnosno dvostrukog), mijenjaju svoja mjesta tako da prelaze s jedne strane na drugu ako je u pitanju jednostruki čvor, dok kod dvostrukoga čvora niti opliću snopiće kao što se ispliće pletenica.

Gradski muzej u Karlovcu čuva primjerak trostrukoga plašta lasinja pletena od istoimene trave. Ovaj je plašt, prema podacima s muzejske kartice, izradio Ivan Pahanić iz sela Mrzljaki u Draganićima kraj Karlovca. Strukove trave zavrtao je u korijenu i vezao u čvor, a zatim struk po struk povezao u tri reda. Za vezanje je koristio četiri niti *špage*. Travu nije čupao nego rezao.

Etnografski muzej u Zagrebu posjeduje primjerke druge vrste plašta iz Bratine i Pisarovine⁹ (Pokuplje), gdje je trava vezana na konop. Sastoji se iz dva dijela - gornjeg koji je dvostruki, a čine ga dva odvojena niza jednostruko povezanih snopića i donjeg kojega čini jednostruko pleten niz. Gornji, dvostruki, dio nosili su prebačen preko ramena, a donji, jednostruki, vezan o pasu, na bokovima.

Lasenj, Donja Kupčina. Snimila D. Cvetan, 1991.

Istoj vrsti plašta pripada i onaj iz sela Donja Kupčina. Travnati ogrtač za kišu, lasenj na moju molbu, a prema kazivanju najstarijih mještana, izradio je 1991. godine Zoran Petrić, domar Zavičajnoga muzeja u Donjoj Kupčini. Ovaj se plašt sastoji iz tri dijela. Dva su dijela jednaka opisanom tipu plašta iz Bratine i Pisarovine, a treći dio čini kapuljača izrađena iz iste trave, šaša lasenja.

Snopići trave mogu se i odmah vezati uzicom (Petrovina), ali se u principu svaki snopić pri korijenu prethodno poveže u čvor, a nakon toga se, tako zavezan, umeće u petlju od konopa (Pisarovina, Bratina, Dubranec, Brezarići).

Zbog primarnog etnološkog i muzeološkog zadatka da se čim prije i što svestranije utvrdi, prikupi, zabilježi i obradi etnografska građa kao dokaz ranijih zbivanja, i ovaj odjevni predmet zaslužuje preispitivanje na terenu, gdje se još donedavna mogao naći u upotrebi.

RISULJA, TRAVNATI OGRTAČ ZA KIŠU U SELU PETROVINI KRAJ JASTREBARSKOG

Travnati ogrtač za kišu pleten od šaša bio je dio stare nošnje jaskanskih pastira¹⁰. U selu Petrovini naziva se risulja po istoimenoj biljci risulji iz koje je izrađivan. Ona spada u nisko rastuće bilje, u vrstu šaševa *Carex brizoides* (lat.). Prema točnijoj analizi, vrsta trave je *Carex brizoides* Juslen, porodica šiferi (*Cyperaceae*), rod *Carex* - šaševi. Ima dugačke tanke svilenkaste vlati i raste na vlažnim mahovinastim uzvišenjima u obližnjim šumama hrasta lužnjaka. Naraste i preko jednoga metra, a iz korijena joj se granaju četiri vlati koje čine stabljiku. Ta trava pomalo iščezava sa svojih staništa jer se sjećom hrastovih šuma isušuju tereni, mijenja se vegetacija, a time i mjesta na kojima raste (Peršin, 1957).

Neki od najstarijih žitelja jaskanskoga kraja ranije su se bavili izradom ogrtača za kišu pletenih od šaša. Jedan od njih, u vrijeme moga istraživanja (1976. godine), devedesetogodišnjak, Franjo Vučinić iz Petrovine, bio je voljan da prema sjećanju isplete jedan takav plašt kako bih mogla zabilježiti cjelokupni postupak izrade. Moj je demonstrator uskoro obolio, pa je postupak za snimanje ponovio njegov sin Franjo Vučinić. Predmet se čuva u Etnografskoj zbirci Zavičajnoga muzeja u Jastrebarskom.

Postupak izrade travnata ogrtača obuhvaća branje, sušenje, čišćenje i pletenje trave risulje. Prema kazivanju Franje Vučinića travu su brali *med mešami*: u vrijeme između Velike i Male Gospe (od 15. kolovoza do 8. rujna) jer je upravo tada najbolje kvalitete. U okolici Petrovine raste u obližnjim hrastovim šumama koje narod naziva: *Izimička šuma, Stižišće, Lukavac, Ključnik* itd. U branje trave krenuo je Milko Spretnjak iz Petrovine, tada nešto boljeg zdravlja od Franje. Travu je čupao s obje ruke tako da je struk trave uhvatio pri samom dnu stabljike. U više takvih poteza nabrao je količinu trave dovoljnu za jedan rukovet, *rokovet* (količina trave koja stane u jednu šaku). *Rokovet* je povezao stabljikom iste trave kao što se veže i snop žita: *štrokvicu*, snopić trave debljine prsta, presavinuo je nekoliko puta, *sfrkao* i zavmno u korijenu, te

time vezao. Desetak rukoveti čini *breme* koje je povezao na isti način pomoću *štrokvice*. *Breme* je ovjesio o podulji drveni štap, a štap prebacio preko ramena.

Rukoveti trave sušile su se pet ili šest dana na mjestu gdje nije bilo previše ni sunca ni hladu. Idealno je mjesto za sušenje trave kućni trijem, *ganak iže*.

Moj je demonstrator osušenu travu dotjerao čišćenjem na drvenim grabljama rijetkih zubi, *zopcima*, odnosno na drvenom češlju: grablje je pričvrstio o drveni okvir, uzeo rukovet osušene trave, i rukom zamahujući provlačio je kroz zube sprave. Tako su otpala trošnja vlakna *koki* ili *kuki*.

"Od svega desetiga leta sam počel plesti risulje" pričao je Franjo Vučinović. Za izradu travnata ogrtača, *risulje*, bilo mu je potrebno *breme* od desetak rukoveti dugovlate trave *risulje*, a za povezivanje je koristio *dreto* (*špogu*). *Dreto* je čvrsta uzica koju su nekada ručno izrađivali sami seljaci. Vučinović ga je načinio tako da je iz *povesma* konoplje ili lana uzeo više niti koje je vlažio i frkao prstima (sukao u jednu nit). Potom je iz rukoveti uzimao snopiće, *štrokvice*, i svaki zasebno opleo s dvije niti *dreta*. Pletenje uvijek počinje s lijeva na desno. Klasje trave okrenuto je dolje: donji krajevi stabljike učvršćuju se u ovratniku. Prema dolje trava slobodno visi.

"Iz rokoveti sam si zel štrokvicu kak prst debelu", kazivao je Franjo, "Prvo sam svezal zomku za kaj se bo kopčal drveni gumb - kukica s druge strane risulje. Trebaju mi tri špoge: prvo se svežeju skup, a onda se ide na trejtu kak bi risulja bila duplična¹¹."

Dakle, Vučinović je izrađivao ogrtač tako da je sukao *štrokvicu* po *štrokvicu*, zavrnuo je u korijenu i zavezao. Iz tri niti *špage* ispleo je pletenicu, pa je zavrnuo u omču. Ova će mu omča poslužiti kao kopča. Potom je razdijelio niti *špage* - dvije na desnu stranu, a jednu na lijevu - i izradio prvu petlju, *zomku* i u nju umetnuo snopić. Čvor može biti jednostruk ili dvostruk. Kod jednostrukog čvora prethodno odvojene niti *špage* mijenjaju svoja mjesta. Kod dvostrukog čvora jedna se od niti s desne strane premeće krajnje lijevo, druga ostaje u sredini, a nit s lijeve strane premeće se krajnje desno (kao pri pletenju ženske pletenice). Tako se, između tri niti *špage*, paralelno vežu dva snopića trave. Vučinović je *štrokvice* slagao u dva reda, u dva usporedna niza - *štrokvica* do *štrokvice*, struk do struka, zavijutak do zavijutka. Na kraju niza izradio je poveću petlju i u nju umetnuo gumb od ivera grančice. Gotov plašt je prebacio preko ramena i vezao pod bradom. Pleteni je dio djelovao kao ovratnik. "Risulja ni nigdor premočila na ramenu", rekao je kazivač, "bila je bolja od bilo ke ambrele."

Širinu plašta je mjerio prema obujmu vrata i prsiju, dok je duljinu plašta diktirala duljina trave. Naš je primjerak dug 90 centimetara, a širok otprilike jedan metar. Danas se nalazi u zbirci Zavičajnoga muzeja u Jastrebarskom.

Risulju su pleli samo muškarci. Pleli su je kod kuće ili, češće, dok su čuvali krave na ispaši. Petrovčanke je nisu znale izrađivati niti su se njome ogrtale.

Za izradu čitave *risulje* potrebno je oko pola dana, ako je izrađivač vješt toj jednostavnoj tradicijskoj tehnici oplitanja.

UPOTREBA RISULJE

Od drugoga svjetskog rata u selima Plešivičkog prigorja risulju više ne upotrebljavaju niti je čuvaju. Jedan je primjerak mogao potrajati i do deset godina ako je bio brižljivo čuvan. Taj arhaični pribor nestaje u prijelomno doba u kojemu hrvatsko selo podliježe suvremenim promjenama. Prostrani pašnjaci privode se racionalnom agraru, duboke se šume krče i nestaju u melioracijskim radovima. Tako nestaju uvjeti za ekstenzivno stočarenje koje postupno prelazi u intenzivno stajsko timarenje stoke (Janjić, 1982:23-26). Time nestaje i pastirsko zvanje kao posebno zanimanje muških članova seoskih zadrugnih obitelji, a pastirski ogrtač iz trave gubi smisao svoga postojanja. U našim danima, kad se selo osuvremenjuje i uvodi intenzivno stočarenje, stočari se protiv nevremena štite suvremenom odjećom.

Ogrtačem od trave ogrtali su se u selima Prigorja muškarci i djeca - kravari i svinjari - kad su vodili krave na pašu ili svinje u hrastove šume na žir, za vrijeme jesenskih i proljetnih kiša. Kad je vrijeme bilo sunčano, prostirali su risulju na zemlju, sjeli ili legli na nju.

Svojom duljinom *risulja* je dopirala do koljena ili malo niže. Kapi kiše su se slijevale niz plašt pa su pastiri zavrtali *gaće* do visine koljena. Glavu su pokrivali pustenim šeširoz zvanim *škrljak*. *Škrljak* je nekada bio velik, širokoga oboda (*krila*) i niskoga tuljca. Na nogama su nosili čizme, krpље ili su hodali bosonogi.

ZAKLJUČAK

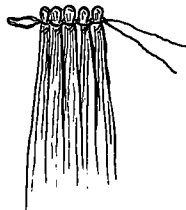
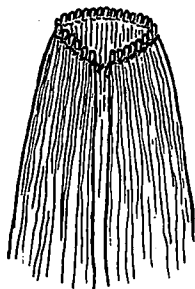
Plašteve za kišu izrađene od biljnih vlati moguće je pratiti na rubnome prostoru istočnih Alpa, pa sve do rubnoga dijela Panonske nizine. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je ovaj element narodne pastirske nošnje vezan uz starohrvatsko stanovništvo zapadne Hrvatske. Upravo to stanovništvo koje govori kajkavskim narječjem poznaje ogrtač za kišu od bilja kao vlastito materijalno dobro. Iz toga se ne izuzimaju ni Belokranjci. Kako je ogrtač za kišu izrazito alpski element i nije zabilježen nigdje drugdje u Europi, sve indicije upućuju na zaključak da je ogrtač za kišu na zapad Hrvatske dospio upravo s prostora Alpa (Gavazzi, 1978:161 i 166). No, moguće je pretpostaviti i drukčiji pristup ovome problemu. Tako, na primjer, Ž. Škorić (1984:15-20) prihvaća Gavazzijevu tezu, ali izvodi porijeklo biljnoga plašta na alpskom i predalpskom tlu još iz prehistorijskoga doba.

U svakom slučaju, plašt naše prigorske varijante alpskoga je porijekla i potječe iz duboke starine. Nositelji toga kulturnog dobra su one etničke skupine koje su provodile ekstenzivan stočarski život na prostranim pašnjacima i hrastovim šumama. Tako je travnati ogrtač vezan uz pastirski stalež te je postao gotovo društvenom oznakom pastira u toj ekološkoj cjelini.

Porijeklo ogrtača od trave *risulje* (*Carex brizoides*) vezano je uz pastirske istočnoevropske kulture, uz stanovništvo koje se bavi stočarstvom kao granom privrede.

TAJKA I

Kišni plašt od trave /jednostruko pleten/ - RESULJA , ROSULJA - Brezarići, Jastrebarako

snopić trave

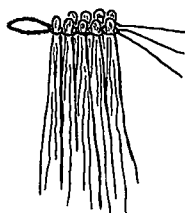
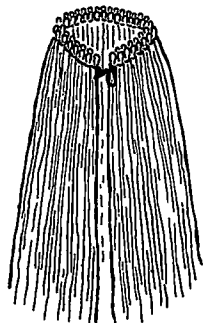
oplitanje snopića

šmestaki prikes oplitanje snopića

TAJKA II

Kišni plašt od trave /dvostruko pleten/ - RISULJA - Petrovina, Jastrebarako

snopić trave ŠTROKVIČA

oplitanje ŠTROKVIČA

šmestaki prikes oplitanje ŠTROKVIČA

Plašt-kapuljača od ražene slame svoj postanak duguje ratarskoj poljoprivredi. Nazivali su ga *plašč*, *koš* ili *škrlak*.

Objve varijante ogrtača za kišu prožimaju se, dakle, na zapadnome obodu Panonske nizine. U ovu, osnovnu podjelu ogrtača za kišu ulaze i naše dvije varijante: *risulja* od trave i *plašč* od ražene slame.

Tabela 1

PLAŠT OD TRAVE (*Carex brizoides* - lat.)

Lokalni naziv za travu	Lokalni naziv za izrađeni plašt	Lokalitet
- (?)	l a s e c	Turopolje, ?
- l a s e n j	l a s e n j	Donja Kupčina, Šišljavići, Rečica
- l a s i n j	l a s i n j	Draganići (Mrzljaki)
- p l a š č o v i n a	p l a š č	Bahunsko selo (kod Donje Voće, Hrv. zagorje)
- (?)	plašt (?)	Dubranec (Vel.Gorica)
- (?)	plašt (?)	Bratina, Kamensko, Pisarovina
- r e s u l j a	r e s u l j a, r o s u l j a	Brezarići (Krašić)
- r i s u l j a	r i s u l j a	Petrovina, Malunje ??/, Volavje (Jastrebarsko)
- š i l j	š i l j	Ozalj; Vukmanić (Kordun)

? - nema podataka za točan lokalitet

(?) - nema podataka za lokalni naziv trave

??/ - nesiguran podatak za lokalitet i naziv

plašt (?) - nije sasvim jasno da li je plašt narodni izraz ili je to kazivačeva riječ

BILJEŠKE

- ¹ Ovaj je rad skraćena verzija diplomskoga rada Plašt za kišu u Hrvata, obranjenog na Filozofskom Fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1979. godine. 1985. godine prezentiran je pod naslovom Travnati ogrtač za kišu kod Hrvata kajkavaca na 19. savjetovanju Saveza etnoloških društava Jugoslavije na Cetinju.
- ² Na jednoj od reprodukcija koje je A. v. Gennep pridružio svome članku prikazana je japanska seljakinja odjevena u dvostruku pelerinu i veliki šešir. Takav je plašt karakterističan za čitavu istočnu Aziju.
- ³ U Srednjoj Americi dvostruke ogrtače od paominog lišća nose i Meksikanci i Indijanci.
- ⁴ Gennep u vlastitome iskustvu nalazi primjer na koji način nastaju ovakvi pronalasci. Kao dječak provodio je praznike u planinama: jednom ga je iznenadilo nevjeme s kišom. Pastiri iz Provance su mu napravili ogrtač od slame - tri pelerine skupa svezane kao kod pokrivanja krova. Tako je dječak postao "jedna putujuća koliba" (Gennep, 1907:150-152).
- ⁵ F.X. Barage svome članku "Triglav iznad Velog Polja" (*Narodopisje Slovencev* 1, 1978, str.159) pridružuje ilustraciju na kojoj je prikazan pastir ognut u plašt od trave koji mu seže do koljena, a vezan je oko vrata. U ruci mu je dugačak pastirski štap, a na glavi šešir širokoga oboda. Mautner i Geramb: *Steirisches Trachtenbuch*, Bd. I, s. 28 f, Wiener ZfV, Bd. 35, s. 70, Graz 1932-35, str. 29-31. Ovaj rad donosi četiri nama iznimno vrijedne fotografije: *Sochermäntel* izrađen u sv. Petru u dolini Sulmtal 1928. godine (Demonstrator ga je izradio po sjećanju na plašteve kakve je poznavao iz vremena svoje mladosti. Danas se nalazi u Štajerskom narodopisnom muzeju u Grazu pod inv. br. 7064); dvije reprodukcije crteža Karla Rusa: crtež iz 1810. godine prikazuje pastira iz Brežica, te crtež izrađen 1811. Slovenca na Savi ognutog travnatim kišnim plaštem, crtež iz 1812. godine prikazuje crtež ogrtača od rogoza iz Slovenskih Konjica. Heinbucher (*Pannoniens Bewohner in ihren volkstümlichen Trachten*) donosi litografije na kojima su prikazana dva hrvatska pastira na Savi, ognuta travnatim ogrtačima. Jedan je od njih bos, a gaće su mu visoko zavrnutе. Njegov je plašt kraći - seže do koljena. Plašt drugoga, obuvenoga muškarca, seže do listova nogu. Obojica na glavi nose šešire širokih oboda i visokih tuljaca. Snimke ovih litografija nalaze se u Etnografskom muzeju u Zagrebu, odnosno Etnološkom zavodu HAZU. Viktorija Hauptfeld u svojem članku o plašču, slamnom ogrtaču za kišu iz okolice Varaždina, donosi četiri fotografije, te opisuje postupak izrade plašta (1962:187-192). Stjepan Janjić (1979) donosi fotografiju svinjara Ivana Pahanića iz sela Mrzljaki u Draganićima kraj Karlovca, ognutog u travnati ogrtač, *lasinj*.
- ⁶ Brezarić kraj Krašića, inv. br. 11646.
- ⁷ Dubranec kod Velike Gorice, Etnografska zbirka 3147 i Petrovina kraj Jastrebarskog.
- ⁸ Mrzljaki, Draganići kraj Karlovca.

⁹ inv. br. E-S, 341 A-C.

¹⁰ Do prije pedesetak godina u takve su se ogrtače ogrtali pastiri u selima Prigorja i Pokuplja: u Petrovini, Volavju, Malunju i Brezariću, u Draganićima, Pisarovini, Bratini i Donjoj Kupčini (prema mom istraživanju), a vjerojatno i u drugim mjestima (Cvetan, 1987:6; 1988:11).

¹¹ *Duplična*=dvostruka, u dva paralelna niza.

LITERATURA

Cvetan, Dragica: *Plašt za kišu u Hrvata*, diplomski rad obranjen na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1979.

***: Travnati ogrtač za kišu kod Hrvata kajkavaca, *19. savjetovanje Saveza etnoloških društava Jugoslavije*, Cetinje, 1985.

***: *Tradicijski zanati Jastrebarskog i okolice*, katalog izložbe, Zavičajni muzej Jastrebarsko, 1987.

***: *The Living Tradition of Arts and Crafts in the Jastrebarsko Area*, katalog izložbe, Zavičajni muzej Jastrebarsko, 1988.

Gavazzi, Milovan: Doseg istočnoalpskih kulturnih utjecaja na tradicijsku kulturu susjedstva jugoistočne Evrope, u: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Liber, Zagreb, 1978, str. 160-168.

Gennep, Arnold van: Ein eigentümlicher Wettermantel als Zeuge alter kultureller Beziehungen?, *Globus* 92, Braunschweig, 1907, str. 150-153.

Geramb, V. i Mautner. K.: *Steirisches Trachtenbuch*, Bd. I, S. 28 f. *Wiener Zeitschrift für Volkskunde* Bd. 35, S. 70, Beč, 1932-35, str. 29-31.

Hauptfeld, Viktorija: Plašč. Slamnati ogrtač u okolici Varaždina, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 40, Zagreb, 1962, str. 187-192.

Heinbucher, J.: *Pannoniens Bewohner in ihren volkstümlichen Trachten...* Tabla 42 (snimka dva pastira u Etnografskom muzeju u Zagrebu i Etnološkom zavodu HAZU).

Hubad, F.: *Volksleben, Sitten und Sagen der Slovenen*, u: *Die öster.-ungar. Monarchie in Wort und Bild*, sv. Steiermark, Beč, 1890.

Janjić, Stjepan: *Narodne nošnje karlovačkog područja*, katalog izložbe, Gradski muzej Karlovac, 1979.

***: Svinjogojstvo u Draganićkoj šumi, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* br. 1-2, Zagreb, 1982, str. 22-27.

Kotnik, Franc: Potovanje po Koroškem leta 1795, *Slovenski etnograf* III/IV, Glasnik Etnografskog muzeja, Ljubljana, 1951.

***: V. Geramb: *Steirisches Trachtenbuch* (osvrtno na djelo), *Etnolog* V/VI, Glasnik Etnografskog muzeja, Ljubljana, 1933, str. 348-352.

*** Ličnik - pastirski plašč iz ličja, *Slovenske starosvetnosti*, Ljubljana, 1943, str. 21-24.

Križnogorski: Šeprun ali pastirski deževni plašč, *Novice obertnijskih gospodarstvih in narodnih stvari* 49-50, Ljubljana, 1856.

Peršin, Vladimir: *Prilog poznavanju flore djela okolice grada Karlovca s kratkim osvrtom na vegetaciju toga područja*, diplomatska radnja iz botanike, Zagreb, 1957.

Schmidt, Leopold: Oberitalienische Strohmäntel, *Wiener Zeitschrift für Volkskunde* 43, Beč, 1938, str. 44-47.

Šašelj, Ivan: Bisernice iz belokranjskega zaklada II, *Narodopisje Slovencev* I, Ljubljana, 1944.

Škorić, Željka: *Kabanica kod južnoslavenskih naroda*, Istorijski muzej Srbije, Beograd, 1984.

Valvasor, Johann, Weichard: *Die Ehre des Herzogthums Krain*, Laybach-Nürnberg, 1689 (Reprint 1971).

A TRADITIONAL SHEPHERD'S GARMENT IN NORTHERN CROATIA

Summary

A traditional shepherd's garment in the western part of the Croatian Pannonian plain was the grass raincape woven out of wood-rush. Until some fifty years ago grass raincapes were worn in the area of Jastrebarsko, in Prigorje and Pokuplje, in the villages of Petrovina, Volavje, Malunje, Brezarić, Draganići, Pisarovina, Bratina, Donja Kupčina, and probably in other places as well.

At the time of the author's research (in 1976) there was still a man who knew how to make a raincape so that the author recorded the entire process of the making of risulja, as the cape is called in the region.

The author discusses the history of that garment. It is thought to be of Indo-European origin. It was brought to northwestern Croatia, where it was confined in the area between the rivers Kupa, Sava and Drava, from the eastern Alps.